REPERE TEORETICE PRIVIND MECANISMUL PUTERII ÎN IMAGINARUL SOCIAL

Theoretical Marks upon the Mechanism of Power inside the Social Imaginary

Gabriela CHICIUDEAN[1]

Abstract

The problem of power is to be found at the core at the social imaginary, being a necessity for all societies, generating the invention and the imagination of legitimacy that need to be given to power. Every power is a force, but it has to become legitimate. Circumstances and events that legitimate a power are equal as importance with the imaginary that created them and with the representations around the power. The social institutions, together with the politic, economic, cultural or any other type of institutions, participate to the symbolic universe around them and form their own functioning frame. Due to its representations and symbols, the social imaginary is a real and efficacious part from the mass control mechanism. The social representations express a state of the social group; translate its actual structure, the thinking of its members and their reactions to various events, exterior danger or violent burst.

The problem of establishing The Centre is highlighted inside the relation between two identities, when, starting from the Own Centre and the Other Centre, the real Reference centre is designated, as the Centre of the most powerful one, to which the Weak centre will conform and accept as source of universal organisation. Once recognised, the power protects its legitimacy against the Other and establishes its own decor of social life, represented by emblems, ornaments, accessories etc.

The social produces, crossing a network of denotations, numerous marks to help the individual communicating and designates its relations with the institutions, The social life produces values, norms and representation systems that adapt and fix the representations. Thus, there are collective codes depending for expressing needs and expectations, hopes and fears. The importance of the symbols and of the representations differs from one type of power to another.

Keywords: social imaginary, power, the problem of the centre, identity/alterity.

Studiul imaginarului social[2] ridică o complexitate de probleme datorate caracterului său pluridisciplinar, diversității de similitudini şi tendinţe metodologice care se reunesc sau se opun. Funcțiile multiple şi complexe ale imaginației în viața colectivă şi, mai ales, în exercițiul puterii, au fost căutate de antropologi, sociologi, etnopsihologi, psihologi, istorici[3] etc. Ştiinţele umane situează imaginile sociale printre reprezentările colective şi le

[1] Assistant prof. PhD, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia.

[2] Termenul de imaginar social a fost introdus în 1978 de Evelyne Patlagean, ca fiind „…ansamblul reprezentărilor care depăşesc limita impusă de constantele experienţei şi de înlănţuirile deductive pe care aceasta le autorizează…" (Evelyne Patlagean, apud Simona Nicoară, *Imaginar social. Avataruri istoriografice*, în vol. Simona Nicoară, Toader Nicoară, *Mentalităţi colective şi imaginar social. Istoria şi noile paradigme ale cunoaşterii,* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană/Mesagerul, 1996, p. 114).

[3] Lévi Strauss spune că toate culturile pot fi considerate drept un ansamblu de sisteme simbolice. Toate sistemele vizează exprimarea anumitor aspecte ale realităţii psihice şi ale realităţii sociale. De asemenea, relaţiile acestor două tipuri de realităţi se întreţin una pe alta, iar sistemele simbolice se înnoadă, se organizează între ele. Sociologia a pus în valoare raporturile dintre sens şi putere, dintre bunurile simbolice şi structurile dominante. Studiile asupra propagandei au scos la iveală modurile tehnice şi ştiinţifice de care societatea contemporană dispune pentru fabricarea şi manipularea imaginarului colectiv. Conform psihanaliştilor, imaginaţia nu este o facultate psihologică izolată, este o activitate globală a subiectului în vederea organizării unei lumi ajustate la pulsiunile, nevoile şi conflictele sale. George Dumézil a descifrat ideologia trifuncţională în miturile indo-europene punînd în evidenţă o structură coerentă şi completă a reprezentărilor ce se exprimă pe toate planurile vieţii sociale, precum şi mecanismele transformărilor schemei iniţiale şi variaţiile multiple ale acestora de-a

BDD-A20513 © 2015 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:21 UTC)

cotîndu-le drept „ireale" doar în aparenţă. Literatura, domeniu privilegiat al imaginarului, prin text, principalul ei material, oferă imagini complete, nuanţate şi reprezentative din punct de vedere social care uneori conţin repere pentru un întreg spaţiu literar.

Textul literar este instrumentul prin intermediul căruia putem cunoaşte cel mai bine „sensibilităţi" din alte timpuri şi funcţionează ca „…un «laborator» de situaţii sociale, de exprimare a unor structuri şi tipuri sociale fundamentale, de expresie a spaimelor, a angoaselor, dar şi a speranţelor, a idealurilor comunitare"[4]. Literatura este considerată o oglindă care redă societatea fie în realitatea ei, fie deformată, în funcţie de dorinţele mai mult sau mai puţin conştiente ale mentalului colectiv care se oglindeşte în ea, dar şi în funcţie de interesele, prejudecăţile sau sensibilităţile celor care făuresc această oglindă. În alcătuirea operelor principalele materiale pe care le are creatorul la îndemînă sînt chiar reprezentările sale. Mai mult, imaginile se inserează în demersul creaţiei artistice şi o iau înaintea acesteia, ne spune Wunenburger[5], pentru a o ghida, pentru a-i da o formă şi un sens.

Astfel, s-a constatat că o manifestare primordială a vieţii interioare a omului este simbolizarea. Imaginile pe care ni le formăm sau pe care ni le exteriorizăm în creaţii cotidiene sînt purtătoare de sens şi de valoare, fiind capabile să rivalizeze cu percepţia şi gîndirea.

Imaginaţia şi imaginarul sînt doi termeni ce se referă la un dat fundamental al conştiinţei umane. „Insinuée dans la perception elle-même, mêlée aux opérations de la mémoire – ne spune Starobinski –, ouvrant autour de nous l'horizon du possible, escortant le projet, la crainte, les conjectures – l'imagination este beaucoup plus qu'une faculté d'évoquer des images qui doubleraient le monde de nos perceptions directes; c'est un pouvoir d'écart grâce auquel nous nous représentons les choses distantes et nous nous distançons des réalités présentes"[6].

Astăzi discursul imaginarului începe tot mai mult să se disocieze de semnificaţiile tradiţionale, de acea ştiinţă „iluzorie" şi „himerică", şi să fie utilizat în afara domeniului său de acţiune. Asocierea actului imaginativ cu politicul sau socialul a devenit o modă. Cuvîntul imaginaţie desemnează o facultate producătoare de iluzii, vise şi simboluri şi se manifestă în principal în domeniul artei. Prin asociere cu politicul, economicul, istoricul, socialul – domenii rezervate realului şi „seriosului" –, imaginaţia se ridică la rang de simbol.

Adjectivul „social" delimitează o accepţie mult mai restrînsă a actului imaginativ şi desemnează două aspecte ale activităţii acestuia. Pe de o parte e vorba de orientarea sa

---

lungul istoriei. Istoria antropologică şi istoria mentalităţilor, în cadrul şcolii de la Annales, au formulat întrebări noi în studiul situaţiilor istorice determinate, al structurilor şi funcţiilor reprezentărilor colective, al manierelor colective de a gîndi, de a crede şi de a imagina. În cadrul istoriei, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se încearcă separarea adevărului şi realului în acţiunile şi comportamentul indivizilor de iluzoriu şi himeric. Adevărata istorie nu e formată din idei, ea se află undeva dincolo de reprezentările omului despre sine, dincolo de credinţele, miturile şi iluziile acestuia. Ştiinţa se vrea astfel demitificatoare şi dezvăluitoare.

[4] Simona Nicoară, în vol. Simona Nicoară, Toader Nicoară, *Op. cit*, p. 122.

[5] Jean-Jacques Wunenburger, *Viaţa imaginilor*, în româneşte de Ionel Buşe, Cluj, Editura Cartimpex, 1998.

[6] Jean Starobinski, apud Bronislaw Baczko, *Les imaginaires sociaux. Mémoires et espoirs collectifs*, Paris, Payot, 1984, pp. 173-174.

BDD-A20513 © 2015 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:21 UTC)

spre social, adică producţia de reprezentări globale ale societăţii şi tot ceea ce se raportează la ea, de exemplu ordinea socială, indivizii şi raporturile lor reciproce în stabilirea ierarhiilor, a dominaţiei, a conflictelor etc., ori raporturile cu instituţiile sociale sau politice. Pe de altă parte, adjectivul desemnează inserţia activităţii imaginative individuale în fenomenul colectiv.

Reprezentările sînt protejate prin diferite mijloace şi transmise de la o generaţie la alta, imaginarul social fiind astfel o forţă reglatoare a vieţii colective care nu indică indivizilor doar apartenenţa la aceeaşi societate, ci defineşte, mai mult sau mai puţin precis, mijloacele inteligibile ale raporturilor sale cu această societate, cu diviziunile interne, cu instituţiile etc. Moştenirea culturală ce se transmite de la o generaţie la alta influenţează viziunea despre lume, marchează reprezentările simbolice care formează imaginarul propriu fiecărui individ.

Datorită reprezentărilor şi simbolurilor sale, imaginarul social este o parte reală şi eficace a dispozitivului de controlare a vieţii maselor. Reprezentările socializate exprimă o stare a grupului social, traduc structura lui actuală, maniera de gîndire a reprezentanţilor săi şi felul lor de a reacţiona în faţa diferitelor evenimente, a unui pericol exterior sau a izbucnirii unei violenţe. Elementele de gîndire asupra imaginarului social joacă un rol important în viaţa grupului, pe care îl manipulează, îl conduce, îl dirijează.

În inima imaginarului social se află problema puterii, o necesitate a fiecărei societăţi fiind activitatea inventării şi imaginării unei legitimităţi pe care să o acorde puterii. Toate puterile se impun ca forţă dar e necesar şi să devină legitime, să fie recunoscute. Circumstanţele şi evenimentele care se află la bază legitimării unei puteri sînt egale în importanţă cu imaginarul care le-a creat şi cu reprezentările cu care se înconjoară acea putere stabilită. Instituţiile sociale, ca de altfel şi cele politice, economice, culturale sau de orice alt tip, participă la universul simbolic ce le înconjoară şi îşi formează cadrele lor de funcţionare.

În acest sistem al puterii, un element principal este ideea de centru, în funcţie de care indivizii unei societăţi, oricare ar fi ea, se grupează. Dar alteritatea se referă la un întreg ansamblu ce cuprinde spaţii, peisaje, fiinţe, societăţi, lucru ce asociază geografia imaginară[7], biologia fantastică şi utopia socială. Jocul alterităţii depinde în primul rînd de conceptul de centru şi de mecanismul ce uneşte centrul de periferie, centrul aflîndu-se acolo unde vrem noi să îl plasăm, în funcţie de dispunerea simbolică în spaţiu a elementelor ansamblului, a indivizilor.

Locul privilegiat al centrului este acordat printr-o convenţie tacită celui mai puternic. O forţă se poate impune drept centru, dar ea trebuie să fie recunoscută de Celălalt şi acceptată. În relaţia dintre două identităţi apare posibilitatea ca Celălalt să

[7] Spaţiul influenţează omul şi, după cum spune Vasile Băncilă, spaţiul este moştenit şi dobîndit prin naştere. Atît spaţiul moştenit de la părinţi, cît şi cel dobîndit prin naştere, locul naşterii, influenţează orientările viitoare ale omului, caracterul şi capacitatea de a lua decizii şi a acţiona înviaţă. (Vasile Băncilă, *Spaţiul Bărăganului,* ediţie îngrijită de Dora Mezdrea, Editura Muzeul literaturii române, Editura Istros – Muzeul Brăilei, 2000, p. 4)

BDD-A20513 © 2015 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:21 UTC)

semene cu Eul[8], or, numai unul dintre cei doi e adevăratul centru, cel mai puternic, iar cel slab trebuie să se conformeze şi să consimtă prezenţa Celuilalt drept sursă de organizare a lumii, fiind vorba de o luptă între preeminenţa Sinelui şi preeminenţa Celuilalt. Odată stabilită, puterea îşi protejează legitimitatea contra Celuilalt, contra celui care atacă, ce reprezintă contralegitimitatea, o putere fondată pe o altă recunoaştere.

În funcţie de modul de a vedea şi de a acţiona, lumea exterioară se înlănţuie în jurul Eului în straturi. O condiţie a existenţei lumii unui individ este situarea Sinelui în centrul ei. Lumea centrată în jurul Sinelui e populată cu fiinţe şi evenimente în măsura percepţiei fiecărui individ. Pentru cel care contemplă o lume din afara ei, oamenii care o populează sînt văzuţi ca accidente locale, „puncte" remarcate doar în măsura în care observatorul vrea să le remarce.

Astfel, orice individ, în societatea în care trăieşte, se confruntă cu o dublă experienţă, fiind într-un permanent în contact cu Celălalt, dar şi cu Sine. Se poate vorbi de un spaţiu interior în care se conştientizează criza sau dilemele interioare ale individului şi de un cadru exterior, geografic, dar limitat, în care se creează relaţiile dintre oameni.

Tipologia spaţiului propriu, a lumii interioare, este o constantă a sufletului fiinţei sociale. Pentru a trăi în societate trebuie să poţi trăi şi în afara ei, în absenţa ei. Orice individ îşi construieşte în jurul său o „cochilie"[9]. Primul „zid" ridicat între Eu şi lume este pielea, considerată limita corpului uman ce determină diferenţa dintre Natură şi Fiinţă. Hainele sînt o extensie a pielii, e o a doua piele sub care se ascunde Sinele. Apoi, fiecare individ are o sferă proprie de activitate în care se mişcă şi acţionează[10]. În această sferă, „…la bulle phénoménologique"[11], are loc o extensie a gestului autonom ce va determina o teorie a mobilierului funcţional. Următorul strat ar fi locuinţa, apoi cartierul, oraşul, ţara şi aşa mai departe. Locuinţa e compusă din „cochilii" secrete, camera fiind un teritoriu închis din punct de vedere optic cu o formă unitară.

Odată stabilită puterea, existenţa uniui Centru, aceasta se înconjoară de reprezentări colective, domeniul imaginarului şi simbolicului ocupînd un loc strategic de importanţă capitală.

Imaginarul social are o structură complexă şi o ţesătură simbolică, cu ajutorul căreia intervine pe mai multe niveluri ale vieţii colective şi îndeplineşte simultan mai multe funcţii în raport cu indivizi. Activitatea sa are loc de-a lungul unor serii de opoziţii[12], care structurează aspectele afective ale vieţii din interiorul societăţii şi le reuneşte, printr-o relaţie de semnificaţii, la dimensiunile intelectuale ale acesteia. Simbolurile asupra cărora poposeşte imaginaţia fac parte din sisteme complexe şi compozite, mai ales din cele ale miturilor, utopiilor şi ideologiilor[13].

---

[8] A se vedea şi I. D. Gherea, *Eul şi lumea*, ediţie îngrijită de Gh. Vlăduţescu, traducere de Mariana Noica, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.
[9] Vezi Abraham Moles, Élisabeth A. Rohmer, *Psychologie de l'espace*, Belgique, Casterman, 1972, p. 42.
[10] De exemplu, leagănul pentru bebeluş, biroul pentru omul de afaceri, scaunul pentru paralitic, masa de scris pentru scriitor, cabina avionului pentru pilot etc.
[11] Abraham Moles, Élisabeth A. Rohmer, *Op. cit.*, p. 45.
[12] Legitimare/invalidare, justificare/acuzare, securizare/desecurizare, includere/excludere în raport cu grupul etc.
[13] A se vedea Bronislaw Baczko, *Op. cit.*, pp. 36.

BDD-A20513 © 2015 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:21 UTC)

Semn al imaginarului, simbolul instituie distincţii dar introduce şi valori şi modelează comportamentul individual şi colectiv. El este înscris într-o constelaţie de relaţii, formele simbolice fiind etajate pe domenii în care se articulează imaginile, ideile şi acţiunile sistemelor simbolice cu care operează imaginaţia socială. Întregul domeniu al experienţelor sociale este înconjurat de orizontul aşteptărilor şi al amintirilor, de aspiraţii, interese, temeri sau speranţe.

În devenirea puterii[14], obiectele joacă un rol important, căci în bogăţia şi frumuseţea lor se regăseşte munca multiseculară a celor care le-au inventat şi imaginat, care au căutat materializarea reprezentării puterii şi principiile legitimităţii ei. Conducătorii sînt apreciaţi şi aleşi pentru competenţă, dar rolul cel mai important e jucat de imaginea socială care le este acordată sau refuzată. Toate emblemele mişcărilor sociale nu sînt decît ornamente, accesoriile unui decor mai mult sau mai puţin derizoriu al adevăratei vieţi sociale. Orice putere încearcă să monopolizeze anumite embleme şi să le controleze.

Situaţia conflictuală dintre puterile concurenţiale a determinat apariţia unor noi tehnici combative. Ele vizează, pe de o parte, formarea de imagini devalorizante ale adversarului şi invalidarea legitimităţii sale, iar pe de altă parte, cu ajutorul reprezentărilor somptuoase, urmăresc puterea şi instituţiile a căror cauză este apărată. De exemplu, un rol important în valorizarea alterităţii îl joacă numele persoanei, căci a numi pe cineva înseamnă a-l clasa pe Celălalt şi a te clasa pe tine însuţi. Apelativele sînt nişte structuri care aşteaptă să fie umplute şi care îşi măresc importanţa şi semnificaţia prin adăugarea de adjective calificative, porecle, supranume, de multe ori mai grăitoare decît numele în sine. Aceste structuri, „tipare scobite", conţin simboluri împărţite de societate, istorie sau de spaţiul geografic.

În păstrarea puterii importantă e şi imaginea omului exemplar, a modelului de umanitate „…care exprimă cele mai adînci năzuinţe ale unui grup sau ale unei societăţi"[15], căci un lider e puternic numai atîta timp cît ceilalţi îi recunosc acest atribut. Pentru a-şi menţine puterea în inconştientul celorlalţi, conducătorul îşi inventează o imagine adecvată prin simboluri, prin embleme şi tot felul de apanaje ale puterii ca îmbrăcămintea, locuinţa, averea etc. Cu ajutorul reprezentărilor somptuoase se urmăreşte apărarea puterii şi instituţiilor sale, în contrast cu imaginile devalorizante ale adversarului ce vizează invalidarea legitimităţii ale acestuia.

Spuneam mai sus că socialul îşi produce, traversînd o reţea de sensuri, numeroase repere cu ajutorul cărora individul comunică, îşi desemnează raporturile cu instituţiile. Viaţa socială produce valori, norme şi sisteme de reprezentări care adaptează şi fixează aceste reprezentări. Deci, există coduri colective în funcţie de care se exprimă nevoile şi aşteptările, speranţele şi angoasele oamenilor. Raporturile dintr-o societate nu se reduc doar la componenta lor psihică şi materială, iar raporturile politice, care privesc dominarea

[14] De exemplu, emblema, sceptrul, coroana, tronul, spada, mantaua sînt semne ale puterii între care există relaţii. Regele exprimă sensibil ceea ce este, iar cu ajutorul obiectelor el este recunoscut şi onorat ca senior şi rege.

[15] Alexandru Duţu, *Dimensiunea umană a istoriei. Direcţii în istoria mentalităţilor*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1986, p. 195.

BDD-A20513 © 2015 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:21 UTC)

omului de către om[16], nu se reduc doar la raportul dintre forţă şi putere. Greutatea reprezentărilor şi simbolurilor variază de la un tip de putere la altul. Producînd un sistem de reprezentări care traduc şi legitimează identitatea şi ordinea socială, o comunitate îşi ilustrează, de fapt, „paznicii" care dispun de o anume tehnică de mînuire a reprezentărilor şi simbolurilor.

O societate fără putere de stat e aproape inexistentă. Cînd puterea statală lipseşte, imaginarul social şi tehnicile sale de mînuire se produc spontan şi se confundă cu riturile şi miturile. Tehnicile de mînuire a simbolurilor se confundă cu practica riturilor ce reproduc fondul mitic, acestea fiind în acelaşi timp tehnici ale corpului, dar şi ale artei şi limbajului. Astfel, paznicii imaginarului social sînt şi paznicii sacrului. Marja de libertate şi inovaţie în producţia de reprezentări colective se restrînge vizibil.

Între două identităţi, fie ele indivizi, clase sociale, popoare, culturi etc., pot exista raporturi de înţelegere sau stări conflictuale. Orice conflict social este condiţionat de simboluri, de imaginile entuziasmante ale obiectivului ce trebuie atins. Individul poate fi separat de ideea-imagine pe care şi-o creează despre Sine şi de cea despre adversar. Clasele sociale deţin reprezentări despre ele însele şi reprezentări ale lor în raport cu clasele antagoniste. Prin aceste reprezentări, clasa îşi exprimă aspiraţiile, îşi justifică obiectivele, îşi concepe şi îşi închipuie trecutul şi viitorul. Adevărul individului rezidă din sistemul de diferenţe şi elemente comune ce îl înconjoară în relaţiile sale cu Ceilalţi. Ideile-imagine se formează în funcţie de clasa socială, de religie, rasă, naţionalitate, bogăţie, cultură şi altele.

În perioade de criză, producţia imaginaţiei sociale creşte şi se intensifică, apare o nouă recunoaştere şi un alt viitor spre care să se aspire. Cînd o colectivitate se simte agresată din exterior, ea pune în mişcare dispozitivele imaginarului social, mobilizează energia membrilor, îi reuneşte, îi adună şi le ghidează acţiunile.

Dintre funcţiile multiple ale imaginarului, desemnarea inamicului pe plan simbolic, mobilizarea energiilor şi evidenţierea solidarităţii, precum şi cristalizarea şi amplificarea temerilor şi speranţelor difuze sînt acţiuni ce conduc spre legitimarea violenţei populare. Astfel, în cazul revoltelor, imaginarul joacă un rol important asupra mentalităţii şi practicii colective, iar dimensiunea sacrului şi a apocalipticului lipseşte din imaginarul social al răsculaţilor. Ţăranii nu îşi aleg singuri conducătorii şi de aceea cred în bunătatea regelui înşelat de consilierii săi şi mai cred că stăpînul şi divinitatea nu ştiu nimic de sărăcia poporului, această mentalitate justificînd răzvrătirile ca acte legitime şi necesare şi, în plus, din această cauză, pe plan imaginar există mereu speranţa unei victorii uşoare şi apropiate. Revolta se întîlneşte şi se combină cu ritul sărbătorii, devine ea însăşi o insulă utopică, o ruptură în viaţa cotidiană. Pe de o parte, aceste reprezentări colective pun în evidenţă intervenţia activă a imaginaţiei în cristalizarea refuzului şi a speranţelor care îi alimentează

[16] Max Weber (apud Bronislaw Baczko, *Op. cit.*, p. 25) distinge trei tipuri de dominaţie politică: prin cunoaşterea puterii tradiţionale; dominaţia carismatică şi birocratică; şi dominaţia ce se exercită cu ajutorul diferitelor sisteme de reprezentări colective asupra cărora se fondează legitimitatea puterii respective. Aceste sisteme reglează şi comandă eficace atitudinea şi comportamentul de supunere, motivează supunerea în faţa puterii.

BDD-A20513 © 2015 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:21 UTC)

pe participanţi, pe cei împinşi spre violenţă populară şi, de ce nu, individuală[17]. Pe de altă parte, ele rezistă în timp şi pot renaşte adaptîndu-se şi solidarizîndu-se cu modul de viaţă, cultura şi dispozitivul simbolic actual.

Mecanismele revoluţionare se pot explica prin contagiune mentală. Această contagiune are o forţă dominatoare, influenţează colectivitatea şi transformă fiinţele paşnice în mase violente. Contagiunea mentală se exercită prin contactul direct al mulţimii adunate dar şi cu ajutorul mijloacelor ce colportează informaţii şocante sau neaşteptate.

De exemplu, răscoala lui Horia a avut un mare răsunet ce a pus în mişcare imaginaţia şi conştiinţa publică. Pierre Brissot crede că poporul valah s-a răsculat din „ştiinţă" şi cotează ca „neştiinţă" cauza tuturor suferinţelor şi asupririlor pe care le-au îndurat. Mai mult, valahul era convins că soarta lui era orînduită de Dumnezeu, ţăranii erau nişte fii ai naturii care au avut nevoie de motive legitime ca să se răscoale[18].

Revoltele sînt precedate de rumori privind diferitele probleme existenţiale. Societatea construieşte felurite locuri publice[19] care în caz de nevoie sînt folosite ca locuri de întîlnire de unde se propagă informaţiile şi veştile. Zvonurile au rolul de a crea şi amplifica dihotomia Noi/Ei (Eu/El), două tipuri de reprezentări ce traduc şi schematizează refuzul, conflictul şi resentimentul. El este străinul sau trădătorul, Eul este membrul comunităţii, aparţine acesteia prin naştere, prin faptul de a locui într-o anumită arie geografică sau prin destin.

În cazul provocărilor mediului social, imaginea de sine, individuală sau colectivă, poate avea o configuraţie negativă sau pozitivă. Crizele apar şi se desfăşoară într-un anumit climat social-istoric. De excemplu, Toader Nicoară consideră că în spaţiul românesc perioada interbelică a fost una propice pentru apariţia crizei individuale datorită războiului, sărăciei, bolilor de tot felul şi, în aceeaşi măsură, datorită dezvoltării unei societăţi urbane a cărei mentalitate nu are nimic în comun cu mentalitatea satului, de aici apărînd criza inadaptatului.

Frica[20] de necunoscut, de stihii, insecuritatea, angoasa sînt atitudini fundamentale în faţa vieţii şi a morţii, sînt „…refuxul unor concepţii, viziuni, reprezentări, mituri, deci ale construcţiilor imaginarului"[21]. Teama, panica, repulsia, fascinaţia – sînt fenomene de contagiune colectivă ce nasc un imaginar al insecurităţii ce influenţează faptele colectivităţilor.

Complotul şi obsesia acestuia a fost mereu susţinut cu intensitate de zvon. Conspiraţia presupune un adversar ce reprezintă răul, o fiinţă ascunsă, reală sau imaginară.

[17] Se poate vorbi chiar de un oarecare ritual al violenţei. În răscoalele lor, ţăranii ce folosesc arme tradiţionale se dedau la jafuri, distrugeri de mobile, locuinţe, grădini, risipă de alimente, vin, dau foc domeniului şi dansează în jurul focului purificator. Solidare acestui ritual sînt imaginile sociale vehiculate printr-un limbaj al gesturilor şi al obiectelor, la fel ca şi prin cuvintele ce trăiesc în spaţiul dominat de cultura nescrisă.

[18] Vezi Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, ediţie îngrijită de George Ivaşcu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966, p. 78

[19] Saloanele, cabaretele, foaierele, sărbătorile, întîlnirile din cadrul slujbelor duminicale, cîrciumile etc.

[20] De sentimentul fricii s-au ocupat, printre alţii, George Lefebvre, Jean Palou sau Jean Delumeau.

[21] Simona Nicoară, în vol. Simona Nicoară, Toader Nicoară, *Op. cit.*, pp. 162-163.

BDD-A20513 © 2015 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:21 UTC)

Complotul e o viziune asupra puterii venite în general din partea excluşilor, dar şi din partea puterii.

Clasa dominată nu se poate opune celei dominante decît producîndu-şi propria ideologie, element indispensabil pentru conştientizarea ei ca putere. Ideologia exprimă situaţia şi interesele unei clase, dar ea nu poate face acest lucru fără a deforma şi oculta raporturile reale dintre clase şi mai ales raporturile de producţie. Ideologia este un factor real al conflictelor sociale, chiar dacă operează cu ajutorul irealului şi iluzoriului. Structurile şi funcţiile ideologiei se schimbă în funcţie de contextul istoric în care se înscriu.

Între structurile sociale şi sistemul de reprezentări colective există o corelaţie. Pentru ca o societate să existe şi să se menţină, pentru a-şi asigura un minim de coeziune sau de consens trebuie ca membrii ei să creadă în superioritatea faptului social asupra faptului individual, să existe o conştiinţă colectivă, un sistem de credinţe şi practici care să unifice comunitatea, o instanţă morală supremă la care să adere. Or, între oameni nu se poate comunica şi trăi decît prin simboluri exterioare statutului mental individual, prin semne luate ca aparţinînd realului, una din caracteristicile fundamentale ale societăţii fiind aspectul său simbolic. Adesea, conduitele sociale nu sînt influenţate doar de lucruri, ci şi de simbolurile acelor lucruri.

Dispozitivul imaginarului asigură unui grup social un schelet comun de interpretare a experienţelor individuale, complexe şi variate în acelaşi timp. Schemă de interpretare dar şi de valorizare, mecanismul imaginarului suscită adeziunea la un sistem de valori şi intervine eficace în procesul interiorizării lor de către individ, modelează comportamentele, captivează energiile şi antrenează oamenii într-o acţiune comună. Oferă posibilitatea codării aşteptărilor şi speranţelor, dar şi fuzionarea în „creuzetul" unei memorii colective a amintirilor şi reprezentărilor trecutului mai apropiat sau mai îndepărtat. Forţa unificatoare a imaginarului social este asigurată de fuziunea dintre adevăr şi normativitate, informare şi valoare care operează prin şi în simbolism. Controlarea reprezentărilor imaginarului social, a difuzării şi mînuirii lor asigură în grade diferite un impact asupra conduitei şi activităţii individuale şi colective, permite canalizarea energiilor, influenţa alegerilor grupului aflat în situaţii ale căror rezolvare este incertă şi imprevizibilă.

Bibliografie minimală:

BACZKO, Bronislaw, *Les imaginaires sociaux. Mémoires et espoirs collectifs*, Paris, Payot, 1984.
BAUDRILLARD, Jean, *Sistemul obiectelor*, traducere şi postfaţă de Horia Lazăr, Cluj, Editura Echinocţiu, 1996.
BĂNCILĂ, Vasile, *Spaţiul Bărăganului,* ediţie îngrijită de Dora Mezdrea, Editura Muzeul literaturii române, Editura Istros – Muzeul Brăilei, 2000.
BLAGA, Lucian, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, ediţie îngrijită de George Ivaşcu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966.

BDD-A20513 © 2015 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:21 UTC)

BOIA, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, traducere din franceză de Tatiana Mochi, Bucureşti, Editura Humanitas, 2000.
CANETTI, Elias, *Masele şi puterea*, traducere de Amelia Pavel, Bucureşti, Editura Nemira, 2009.
DUȚU, Alexandru, *Dimensiunea umană a istoriei. Direcții în istoria mentalităților*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1986.
GHEREA, I.D., *Eul şi lumea*, ediție îngrijită de Gh. Vlăduțescu, traducere de Mariana Noica, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984.
MOLES, Abraham A., ROHMER, Élisabeth, *Psychologie de l'espace*, Belgique, Casterman, 1972.
NICOARĂ, Simona, NICOARĂ, Toader, *Mentalităţi colective şi imaginar social. Istoria şi noile paradigme ale cunoaşterii*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană/Mesagerul, 1996.
WUNENBURGER, Jean-Jacques, *Viața imaginilor*, în româneşte de Ionel Buşe, Cluj, Editura Cartimpex, 1998.

BDD-A20513 © 2015 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:21 UTC)